

491.82
N241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS

FEB 15 1968

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XV, св. 5.

БЕОГРАД, 1966.

САДРЖАЈ

	Страна
1) Др Живојин Станојчић, О двојаком облику предлога у секвенци <i>с/са</i> + падежни облик	257—287.
2) Олга Цвијић, Употреба суфикса <i>-је</i> у језику неких српских и хрватских романтичарских песника	288—294.
3) Илија Павићевић, О једном случају падежне неконгруенције	295—301.
4) Регистар	303—315.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

УПОТРЕБА СУФИКСА *-JE* У ЈЕЗИКУ НЕКИХ СРПСКИХ И ХРВАТСКИХ РОМАНТИЧАРСКИХ ПЕСНИКА

У творби именица суфикс *-je* заузима значајно место с обзиром на његову продуктивност у извесним семантичким категоријама. Врло често представља завршни, управни део именица збирног значења (*бисерје, зверје, њајерје, чокоће, шайорје* и сл.). Нешто мање среће се у именица које означавају имена географских појмова, области, места (*Загорје, Посавље, Прекомурје, забрђе, загорје, њриморје* и др.) или имена појединих предмета (*зарукавље, њодножје, њойрсје* и сл.), са заједничким месним елементом исказаним међусобним односом саставних делова оваквих сложених изведеница. Најмање образовања са суфиксом *-je* односи се на изведенице апстрактног значења, и то на групу именица са придевом у детерминативном делу (*здравље, миље, обиље* и др.).

Категорију именица такође са апстрактним значењем, али са глаголским општим делом, групу тзв. глаголских именица у којима је суфикс *-je* добио изванредно широку употребу, ипак морамо издвојити као посебну и изузети је из овог излагања. О наставку *-je* може се говорити само у вези са трпним глаголским придевом, што одмах упућује на постојање прелазног глагола у основи изведене речи. Али како се паралелно оваквим образовањима супротставља велики број изведеница са непрелазним глаголом у основи, то указује на други процес, на издвајање и уопштавање суфикса *-ње*, односно *-ће* и на њихово аналошко преношење¹. Отуда потиче обиље глаголских именица типа *грамжење, девовање, лајање, седење, устајање, клонуће, њрегнуће, свануће* и многе друге,

¹ М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, Београд 1964, стр. 490—491.

чија појава није нимало необична и изузетна у нашем језику. Из тог разлога задржаћемо се само на оним значењским групама именица изведених суфиксом *-је* у којима он представља посебно питање и занимљивост.

Разматрајући у овом правцу употребу суфикса *-је* у песничком стваралаштву Станка Врза, Бранка Радичевића, Петра Прерадовића, Јована Јовановића Змаја и Ђуре Јакшића², наилазимо на његову појаву у извесним образовањима у којима га иначе не бисмо очекивали. Тако, иако је суфикс *-је* врло продуктиван при творби именица збирног значења, значења збира или скупа јединки или предмета, углавном од именица мушкога рода, његово присуство није у свим случајевима уобичајено. Уместо збира низ именица у нашем језику има само множинске облике. Зато се нашем језичком осећању противе следећа обличја:

г л а с је (Вишњи дигне благословну руку, / Валови се гласја поутаже — П. Прерадовић, 205), да њ е (Та и гроб је тек колевка / бољег дања — Ј. Јовановић Змај, 585; Спојила се душа ноћи / Спојила се с душом дања — *ib.*, 601), је р је (Па довати јера тананого, / И још оног, брате, дебелого, / ... / Удри њима по ветру и мраку. / ... Али гледај куд ћеш, главо моја, / Јер ако те то *јерје* довати, / Оћеш, богме, грко оплакати — Б. Радичевић, 98; А у лађи возари лагуни, / ... / Весла њима дрво одабрано, — / Побратиме то *јерје* танано — *ib.*, 105), о б л а ч је (Ти [љубав] растављаш све *облачје* оно / Што се купи изнад наших глава — П. Прерадовић, 53), с т р и је љ е (Говор' срце, како један једит [поглед] / *Сирјијеље*, раје, боче сипа у ме — С. Враз, 200), у ђ е (Око тебе [смрти] мрвеж, развалине, / *Уђе*, трупле, кости и стрвине — П. Прерадовић, 37), х р и д је (Мален поток и велика р'јека / *Хридје*, дрвље, равнице и горе — *ib.*, 62), т в о р је (Каменари усред ср'једе / Бакља гори лучи бл'једе / Расвјетљује то просторје, / Бјељим чини б'јело *шворје* — *ib.*, 41).

² Stanko Vraz, Djela hrvatskih pisaca, Zagreb 1954;

— Бранко Радичевић, Песме, Београд 1924;

— Петар Прерадовић, Дела, Загреб 1932;

— Јован Јовановић Змај, Певанија, Нови Сад 1882;

— Ђура Јакшић, Дела, књ. I Песме лирске, Београд 1882; књ. II Песме епске, Београд 1882; књ. VIII, IX, X Дrame, Београд 1883.

Међу поменутиим речима једино именица *шворје* одступа својом морфолошком структуром, односно везом глаголске основе са суфиксом *-је* уместо искључиво именичког општег дела који је у основи свих изведеница збирног значења.

Иначе, иако се у говору збирни облици наведених именица не јављају, не може се рећи да је њихова појава потпуно неоправдана. Прво, суфиксом *-је* изводе се многе именице збирног значења. Друго, сама семантика збирних именица разликује се од значења множинских облика: збир представља посебан вид множине бића или предмета, њихов јединствен скуп, јединствену, свеобухватну целину, количину, сједињено мноштво нечега. Зато је несумњиво да је облик збирних именица, односно њихово значење, у наведеним случајевима послужио романтичарима као семантички снажнији него што би то били множински облици. Ово најбоље илуструје Вразов стих „Стријеље, раје, боге сипа у ме“ где би се облик *стријеле* могао употребити без икакве штете по метар или слик.

С друге стране, поставља се још једно питање: јесу ли облици *гласје, дање, јерје, облачје, стријеље, уђе, хридје, шворје* уско везани само за дела романтичарских песника чији смо језик испитивали. Можда су овакве именичке форме употребљавали и други романтичарски писци. Овој претпоставци иде у прилог речничка грађа Института за српскохрватски језик која потврђује употребу изведеница *стријеље, облачје*, и то у делима писаца друге половине деветнаестог века:

Кремење, из којег је прехисторијски човјек издјелавао своје оруђе, а особито... шиљеве за копча и *стријеље*, спада такођер у ову подврст³; — Свуд *облачје* небу на високу⁴; — И она [вила] тако | *Облачје* лако | Мјесецу стере по плочи⁵; — Те вечери не ови љубичасти плашт планинска рамена ... нити их [је] окитио гримизни саг сутонскога *облачја*⁶.

Вероватно да је сличних образовања било и у ранијим књижевним фазама. На то донекле наводе збирне именице *хридје* и *гла-*

³ Đuro Pilar, O dragom kamenju, Vienac 1871, 740.

⁴ Auguro Harambašić, Izabrane pjesme, Zagreb 1895, 140.

⁵ Silvije Strahimir Kranjčević, Izabrane pjesme, Zagreb 1898, 26.

⁶ Ante Tresić Pavičić, Pobjeda krieposti, Split 1898, 3.

сје које су засведочене знатно пре романтизма⁷. Међутим, то још не доказује да су биле познате и нашим романтичарским песницима и да нису спонтано настале у њиховом песничком стваралаштву. Ово поткрепљују образовања *јерје*, *уђе*, *ѿворје* која би се могла сматрати индивидуалним творевинама наших романтичара⁸. Исто би се могло рећи и за именицу *дање* чији је најранији помен у делима Ј. Јовановића Змаја⁹.

Ако би се начинио мали семантичко-логички покушај анализе именица *гласје*, *дање*, *јерје*, *облачје*, *сѿријеље*, *уђе*, *хридје*, *ѿворје*, могло би се доћи до извесних запажања. Под претпоставком да именице *гласје*, *дање*, па и *облачје* не означавају предмете у буквалном смислу, онда, према томе, изгледа да се не могу уклопити у уобичајени, основни закон колективних именица, односно у значење збира, скупа јединки (б и ћ а) или предмета; ово исто односило би се и на слово *јер* (ь, ѝ) које такође собом не именује неки предмет, иако у контексту има пренесено предметно значење; међутим, *сѿријеље*, *уђе*, *хридје*, *ѿворје* и поред своје предметности не поклапају се са говорном стварношћу у којој су усвојени само множински облици. То значи да је у питању неки други семантички моменат, а не врста материје, тј. предметности.

Полазећи од општег правила значења збира бића или предмета, запажамо да је у свести увек присутна представа извесне нерашчлањене групе, компактне, тесно повезане целине. Због тога се облици *дање*, *уђе*, *јерје* тешко могу замислити као такви, па је разумљиво што се не јављају у обичном говору, нити у неком другом ранијем или каснијем извору. Насупрот њима, *облачје*, *сѿријеље*, *хридје*, *ѿворје* (иако се ова последња реч налази само у језику П. Прерадовића) означавајући или изгледајући као „сабијено мноштво, јединствена, неразлучна група нечега“, логички не представљају одступање у смислу значења збира. Исти је случај и са именицом *гласје* у значењу „јединства, целине, међусобне сливености гласова“. Зато је схватљиво што именицама *гласје*, *хридје* има

⁷ *хридје* од XVI века, а *гласје* само у једнога писца XVII века, Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности, s. v. hride, glasje.

⁸ Не региструје их ни загребачки историјски Рјечник, ни речничка грађа Института за српскохрватски језик.

⁹ Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности, s. v. дање.

трагова и пре романтизма, као и именицама *сирџијеље*, *облачје* у време романтизма. Најзад, није искључено да се форме *сирџијеље*, *облачје*, *хридје* и сл. данас уопште не могу чути. Bitно је да су овакви случајеви ретки, необични услед данашње устаљене употребе множинских облика.

На основу свега до сада изнетог, може се закључити:

1) Облицима збира појединих именица уместо уобичајених облика множине романтичари су се користили када су им семантички боље одговарали;

2) наведена образовања треба посматрати као једну од карактеристика језика романтичарских песника — она су остала углавном у круту њиховог песничког стварања не продирући дубље у језик, било да су их преузимали као већ готове, постојеће форме, под претпоставком да су им биле познате (*гласје*, *облачје*, *сирџијеље*, *хридје*), било да се у понеком случају романтичари јављају као творци нових образовања (*дање*, *јерје*, *уђе*, *творје*).

Поред ове значењске категорије са суфиксом *-је* постоји још једна група именица са истим наставком, али другачије семантике. Реч је о апстрактним именицама са значењем појма стања, својства или особине:

б е з б р и ж је (Пало вече, задремао мој Куза на трону, / У поносу, у заносу, у *безбрижја* лону — Ј. Јовановић Змај, 221), б е з г р а н и ч је (Оно глатко море, /... као да је у спавању тврдом / Заузело простор б е з г р а н и ч ју грдном — Ј. Јовановић Змај, 388; Са обала је можда приморских /... гледао / Последњу румен чеда стидљивог, / Како 'но крадом косу злаћену / У *безграничју* купа провидном — Ђ. Јакшић, књ. IX, 14; Упрвши поглед пун очајања / У *безграничје* гледа жалосно — *ib.*, 197), б е з и м љ е (А сад црква невидимо дробна, / Непозната у *безимљу* свом — П. Прерадовић, 37), б е с к о н а ч је (Високо летиш над злотвор'ма кивним / И појиш груди *безконачјем* дивним — Ј. Јовановић Змај, 260), в е л е д у ш је (По бескрајном твом *веледушју* дв'је се / Зграде нам дижу на душевну пољу — П. Прерадовић, 141), г о л у б љ е (Од детињства, од једва-сећања, / У времену невина *голубља*, / Имао сам уз које приања' — Ј. Јовановић Змај, 601), д в о л и ч је

(Овде паамет срцу годи, / А дволичје ту не смета — *ib.*, 16), је д н о л и ч је (У вечитом једноличју / Свагда желит', — и не желит' — *ib.*, 325), о м и љ е (У омиљу благае ћуди меке / Он ту стоји — П. Прерадовић, 207; Вјетрић трепти цвјетном по омиљу — *ib.*, 213), п о н и з је (И ја њег'вој [божијој] посвећујем дици / У њонизју часак жића мога — *ib.*, 131), с е б и ч је (О, користи без иког себичја — *ib.*, 51; Коље те мржња, себичје и неслога — *ib.*, 128), с л а ђ е (Твоја песма твојој драгој слађе, / Не ид' с њоме у тај бурни град / Где се лако слатка љубав нађе, / Ал' још лакше невера и јад — Ј. Јовановић Змај, 52).

У морфолошком погледу већина именица садржи придев у општем делу (безбрижје < безбрижан, безграничје < безграничан, безимље < безимен, бесконачје < бесконачан, веледушје < веледушан, дволичје < дволичан, једноличје < једноличан, понизје < понизан, себичје < себичан). Ово се може претпоставити и за изведеницу *слађе*, мада није искључена веза с именицом (*слад*) или, пак, са глаголом (*сладити*). Облик *омиље* настао је вероватно аналогјом према *милије* (< *миље* „милиња“), док је у случају именице *голубље* облик збира употребљен у апстрактном значењу појма „живота, стања које подсећа на голубове; невиност, чедност“¹⁰.

Но, без обзира на морфолошки састав изведеница, све оне имају заједнички семантички моменат обележавања појма неког стања, расположења, осећања, околности (*безбрижје*, *слађе*), појма неке особине која се општим делом некоме или нечему приписује (*веледушје*, *дволичје*, *себичје*, *безграничје*, *бесконачје*) или уопште појма неког стања и особине истовремено (*безимље*, *голубље*, *једноличје*, *омиље*, *њонизје*).

Значи, у семантичком погледу поменути именице не разилазе се нимало са апстрактним именицама које означавају појам неког стања, својства или особине. Што се тиче самог именичког облика, идентичност са савременим језиком није потпуна. Разлика је у управном делу: данас се ове именице завршавају наставком *-џиј*, док суфикс *-је* у наведеним формама делује архаично. Међутим,

¹⁰ Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности, s. v. голубље.

на основу речничке грађе Института, може се уочити да је био својствен романтичарском периоду када је доста коришћен при творби именица поменуте семантике:

Све се подало *безбрижју*. А овај немир био [је] горко плаћен¹¹; — Како настане савршено *безграниче*, одмах узвишено прелази у страшно¹²; — Плаво небо, престо *бесконачја*¹³; — С њим не буди тако веледушан, / Он ц'јенили *веледушје* не зна: / Већ од њега тачан рачун ишти¹⁴; — И преко ове године излазаше „Зора“ још у правопису помијешаном. Ипак јој то *дволичје* ниједан разборит Илир није замјеравао¹⁵; — Има нешто тајанствено у природи човека, неко *једноличје* и једнакост¹⁶; — Ох махнита *себичја* похлепо¹⁷.

И облици *безимље*, *голубље*, *омилје*, *йонизје*, *слађе* самим тим што их не налазимо код других писаца и што их можемо третирати као индивидуалне појаве, такође документују нешто ширу употребу суфикса *-је* у овом значењу. Можда је на његов развој у време романтизма утицао делимице црквенословенски језик¹⁸, а делимице и речи као *обиље*, *изобиље*, *здравље* и сл. које такође могу значити појам стања или особине исто као и именице на *-бси*. Уосталом, ни једно ни друго не мења суштину ствари: прво, суфикс *-је* у именичким облицима апстрактног значења није био нимало стран и необичан романтичарским песницима; друго, слободнија, чешћа употреба именица на суфикс *-је* поменуте семантике такође представља једну од карактеристика њиховог језика.

Олга Цвијић

¹¹ Franjo Rački, *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI veku*, Zagreb 1875, 39.

¹² Милорад Поповић Шапчанин, *Даница* 1866, 739.

¹³ Јован Драгашевић, *Песме*, Београд 1869, 23.

¹⁴ Матија Бан, *Маројица Кабога*, Дјела, књ. VII, Београд 1892, 2.

¹⁵ *Kolo, članci za literaturu, umjetnost i narodni život*, knj. IV, Zagreb 1847, 88.

¹⁶ Јаков Игњатовић, *Увео листак*, Нови Сад 1878, 32.

¹⁷ Ante Tresić Pavičić, *Književni jug* 1919, 18/218.

¹⁸ Исп. *безбриж(у)је*, *веледушије*, *великодуш(у)је*, *дволичје* и др., Речник Српске академије наука и уметности.